

Yapısal Dönüşüm ve Dönüşümün Yapısı: Türkiye Örneği

Structural Transformation and Structure of Transformation: Sample of Turkey

Harun YAKIŞIK*, Özlem FİKİRLİ**

ÖZ: Bu çalışmada, Türkiye'nin; teorik yaklaşımlar çerçevesinde yapısal dönüşümü 1996-2013 dönemi için incelenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) kaynaklarından elde edilen, sektörlerin istihdam, dış ticaret ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) payları ile ilgili veriler grafikler kullanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen değerlendirme sonuçlarına göre, Türkiye'nin imalat sanayi, dış ticaret ve istihdam alanlarında, kalkınma teorilerinin ortaya koyduğu yapısal dönüşüm öngörülerinden sapmalar içerdiği görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Yapısal Dönüşüm, Dış Ticaret, Ekonomik Kalkınma.

ABSTRACT: In this study, process of structural transformation of Turkey was evaluated for the period of 1996 to 2013 in the light of theoretical approaches. Data about employment, foreign trade and GDP shares of sectors, compiled from Turkish Statistical Institute (TurkStat) are evaluated by using graphs. According to the results, it is observed that structural transformation of Turkey has some deviations from development theories.

Keywords: Structural Transformation, Foreign Trade, Economic Development.

1. GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından birisi yapısal dönüşüm süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Yapısal dönüşüm, sektörlerin istihdam ve GSYİH paylarındaki değişimin tarımdan, sanayi ve hizmetler sektörüne doğru evrilmesini ifade etmektedir (Yeldan, 2010). Aynı şekilde imalat sektörü içerisinde tüketim malları üretiminden yatırım malları üretimine doğru dönüşümün yaşanması yapısal dönüşüm teorileri tarafından öngörülmektedir. Dolayısıyla dönüşüm sürecinde tarım sektörü küçülürken hem sektörde verim artışı sağlanmalı hem de küçülme imalat ve hizmet sektörleri çıktılarının ileri teknoloji temelli ürünlerle dış ticaret ve GSYİH paylarını artırarak telafi edilmelidir.

Tarımdan hizmetler sektörüne doğru değişimin gerekçeleri temel iktisadi yaklaşımlarda belirtilmektedir. Bu yaklaşımlardan birincisi, tarım ürünlerinin gelir talep esnekliğinin sanayi ve ileri teknoloji ürünlerine göre düşük olmasıdır (Fisher, 1939). İkincisi ülkelerin gelir seviyeleri arttıkça toplam talebin nispi olarak sanayi ve ileri teknoloji ürünlerine doğru kayacağı, sonuncusu ise dış ticaret hadlerinin sürekli tarım ürünleri aleyhine bir seyir izleyeceği yönündedir (Singer, 1950; Prebisch, 1962). Dış ticaretin özellikle dış ticaret yapısı içerisinde tarım ürünlerinden ileri teknoloji ürünlerine doğru evrilmenin gelişmekte olan ülkeleri dışa bağımlılıktan kurtarmada önemi yadsınamaz. Bu bağlamda dış ticaretin gelişmiş batı toplumlarının yapısal dönüşümlerini tamamlama da önemli rol oynaması gelişmekte olan ülkelerin sürekli dikkatlerini çekmiştir (Tekelioğlu, 1993: 41-42; Öz, 2009).

Gelişmekte olan ülkeler yapısal dönüşümlerini hızlandırmak ve ekonomilerini dışa bağımlılıktan kurtarmak için 1980 öncesi ithal ikameci politikalar kullanırken 1980 sonrası dışa açık ve ihracata dayalı sanayileşme politikaları izledikleri görülmektedir. Bu ülkeler ithal ikameci politikaların öngörülerini doğrultusunda yerli sanayilerini kurma aşamasında finansal ve

* Yrd. Doç. Dr. Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, Çankırı-Türkiye, haruny@karatekin.edu.tr

** Arş. Gör, Çankırı Karatekin Üniversitesi, İİBF, Çankırı-Türkiye, ozlemfikirli@karatekin.edu.tr

tasarruf açıklarını dış borçlarla finanse etme yollarına gitmişler ve bu durum dış ödeme açıklarını derinleştirdiği görülmüştür. Derinleşen dış ödeme açıklarını finanse etmek için IMF ve Dünya Bankası'nın 1970 sonrası uygulamaya koydukları düşük faizli kredi politikaları az gelişmiş ülkeler açısından cazip hale gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla IMF ve Dünya Bankası 1970 sonrası dış ticaret açıklarını finanse etme gücünü çeken az gelişmiş ülkelere düşük faizli krediler önermeye başlamıştır. Fakat uygulanan politikaların bu ülkelerin dış ticaret açıklarını daha da derinleştirdiği görülmüştür. Böylece Neo-liberal politikalar 1980 sonrası gelişmekte olan ülkelerde uygulama alanı bulmaya başlamıştır. Neo-liberal politikalar, özel mülkiyetin yaygınlaştırılıp kamunun ekonomideki gücünün kırılması temeline dayanan politiklardır. Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret ve ekonomik kalkınma sorunlarına çözüm üretecek bir reform paketi olarak sunulan Neo-Liberal politika önermeleri sonucunda; özelleştirme politikasıyla yabancı sermayenin bu ülkelerde genişleme alanı yarattığı görülmüştür (Soyak, 2003:171-172).

Türkiye, 1980 öncesinde ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlerken, dış ticaretini geliştirmek ve uluslararası piyasalarda rekabet edebileceği yerli sanayisini kurabilmek için 1980 sonrası dışa açık ve ihracata dönük sanayileşme stratejisi izlemeye başlamıştır. Bu süreci hızlandırmak için 1989 yılında da IMF nezdinde parasını konvertible hale getirmiştir. Dış ticarete rekabetçi olabilmek ve ürün yelpazesini genişletebilmek amacıyla, 1996 yılında Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği kurulmuştur. Bu uygulamaların temel hedefi, gelişmiş ülkelerle uyum sağlamak, dış ticareti geliştirmek ve kalkınma dinamiklerinin temellerini sağlam zemine oturtmak olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, 1996 yılından başlayarak 2013 yılına kadar olan süreçte Türkiye'nin yapısal dönüşümünü değerlendirmektir. Çalışmada Türkiye'nin 1996-2013 yılları arasında sektörlerin; dış ticaret, GSYH payları ve istihdam oranlarının zaman içindeki değişimi incelenmiştir. Bu yapısal dönüşümlerin kalkınma teorileriyle paralellik gösterip göstermediği grafikler kullanılarak ortaya konulmuştur. Ayrıca Türkiye'nin yapısal dönüşümü yeni dönem dış ticaret ve kalkınma yaklaşımlarıyla bağdaştırılmaya çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR

Dış ticaret ve iktisadi kalkınma arasındaki bağıntı, klasik iktisat yaklaşımlarının temel konularından biri olmuştur. Klasik iktisat yaklaşımlarıyla sistemleşen dış ticaret ve iktisadi kalkınma ilişkisi, Neo-klasik iktisat yaklaşımıyla devam ettirilmiş ve farklı yaklaşımlardan geçerek günümüze kadar gelmiştir. Dolayısıyla dış ticaret ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki ve ilişkinin yönü uzun zamandır araştırmacıların dikkatini çeken konuların başında gelmiştir. Bu bağlamda dış ticaret ve ekonomik kalkınma alanındaki çalışmaları dört temel grup altında inceleyebiliriz. Birinci grup çalışmalar, geleneksel dış ticaret ve kalkınma teorileri, ikinci grup çalışmalar, dış ticaretin ülke kalkınmasına olumlu katkı yaptığını ortaya koyan çalışmalardır. Üçüncü grup çalışmalar, dış ticaretin ülke kalkınmasına olumsuz etkileri olabileceğini savunan çalışmalardır. Son grup çalışmalar ise Neo-liberal politikalar, son dönem dış ticaret yaklaşımları ve iktisadi kalkınma alanında yapılan çalışmalardır.

2.1. Geleneksel Dış Ticaret ve Kalkınma Teorileri

Dış ticaret ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişki hem teorik hem de ampirik çalışmalarda en çok inceleme alanı bulan konularından biridir. Özellikle klasik iktisatçılar, pazar genişlemesiyle birlikte dış ticaretin iktisadi kalkınmanın önemli unsuru olacağını vurgulamışlardır. Dış ticaretin teorik temelini oluşturan yaklaşımların ilki; Adam Smith'in geliştirdiği mutlak üstünlükler teorisidir. Ülkelerin mutlak anlamda daha az maliyetle ürettiği malın üretiminde uzmanlaşıp, maliyet avantajına sahip olmadığı malların üretiminden vazgeçerek, bunları ithal etmesi gerektiği temeline dayanır. Ancak bu yaklaşım, bir ülkenin mutlak anlamda birden fazla ürünü diğer ülkelere göre daha ucuz maliyetle üretmesi durumunda dış ticaretin nasıl gerçekleşeceğini açıklamamaktadır. Bu açığı kapatmaya çalışan yaklaşım ise David Ricardo'nun geliştirdiği karşılaştırmalı üstünlükler teorisidir.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, uzun dönemde az gelişmiş ülkeler diğer ülkelere göre, mutlak üstünlüğe sahip olma şartı olmadan, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu alanlarda dahi üretim yaparak serbest dış ticaretten hem ülke olarak karlı çıkacak hem de dünya refahına olumlu katkı yapmış olacaktır.

Mutlak ve karşılaştırmalı üstünlüklere ek olarak ülkeler, farklı doğal kaynak ve verimlilik seviyelerine sahip olduklarından, uzun dönemde ülkelerin dünya ticaretinde nispi ağırlığı da farklılık arz etmektedir. Bu bağlamda dünya ticaretini yönlendiren güçlü ülkelerin yanında bu ülkelerin serbest dış ticaret politika önermeleri ile açık pazarları haline gelmiş güçsüz ülkelerin olması muhtemel bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda ülkeler arasında oluşan verimlilik, sermaye birikimi ve teknolojik seviye farkı, dünya ticaretinin gelişmesini ve çeşitlenmesini güçlü ülkeler lehine avantajlı kılacaktır. Bu bağlamda Ricardo'nun verimlilik farkları ve Heckscher-Ohlin'in faktör donanım farklarıyla açıkladığı dış ticaret teorileri, uluslararası ticaretin sebeplerini açıklayan teorilerin temellerini oluşturmaktadır.

Dış ticarete talep yapısının ihmal edildiği Adam Smith, D. Ricardo ve Heckscher-Ohlin teorilerine karşılık John Stuart Mill "Karşılıklı Talep Kanunu" yaklaşımıyla, talebin şiddetinin dış ticareti belirleyeceğini açıklamıştır. Alfred Marshall ise, dış ticaret hadlerinin belirlenmesinde Mill'in geliştirdiği dış ticarete talebin şiddeti yaklaşımına ek olarak teklif eğrilerinin dış ticareti belirleyeceğini öne sürmüştür. Ayrıca Gottfried Haberler klasik iktisatçıların ihmal ettiği doğal kaynaklar ve girişimciliğin dış ticaretteki etkinliğini değerlendirerek dış ticaret analizlerine ayrı bir boyut kazandırmıştır (Taban ve Kar, 2014: 174-79).

Son dönemlerde ise klasik iktisat teorilerinin öngördüğü pazar genişlemesinin, artan rekabet şartları altında daha da zorlaştığı ancak sürdürülebilir kalkınma açısından öneminin arttığı görülmüştür. Az gelişmiş ülkelerin dışa bağımlılıktan kurtulması, kalkınmanın finansmanında sermaye birikiminin sağlanması ve uluslararası piyasalarda rekabet avantajının elde edilmesi önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda az gelişmiş ülkelerin dış ticaret yapılarını, teorilerde öngörülen gelişmiş ülke standartlarına uyumlaştırma sürecinde ortaya konulan parametreler; (i) ihracat ve ithalatın GSMH içerisindeki payları, (ii) ihracat ve ithalat içerisinde sektörlerin payları, (iii) sektörlerin istihdam payları olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. 2. Yapısal Dönüşüm Teorileri, Dış Ticaret ve İktisadi Kalkınmaya Olumlu Etkileri

Literatürde serbest dış ticaretin az gelişmiş ülkelere olumlu katkılar yapacağını ileri süren teorik ve ampirik çalışmalar geniş yer tutmaktadır. Dış ticaret ve kalkınma teorilerinin temellerini oluşturan bu çalışmalar özellikle az gelişmiş ülkelerin sektörel yapılarını ve bu sektörlerin istihdam ve milli gelir paylarındaki dönüşümlerini konu almaktadır. Dış ticaretin en birincil etkisinin özellikle milli gelir artışı ve ekonomik büyümeye olumlu katkısı olacağı belirtilmektedir (Taban ve Kar, 2014: 173-78).

Az gelişmiş ülkelerin yapısal dönüşümü gerçekleştirmeleri hem dış ticaretlerini geliştirmeleri hem de gelir artışı sağlamaları açısından önem arz etmektedir. Ayrıca ülkeler geliştikçe yapısal dönüşümün kaçınılmaz olacağı literatürde vurgulanmaktadır. Bu anlamda yapısal dönüşüm ilk teorik temelinin Allen G. B. Fisher ve Colin Clark tarafından "Clark-Fisher Hipotezi" olarak formüle edilen yaklaşımdan almıştır. Bu yaklaşımın öne çıkan özelliği; Bir ülkenin ekonomik kalkınmasının hızlanmasının tarım (birincil), sanayi (ikincil) ve hizmetler (üçüncül) olmak üzere üç sektörde uzmanlaşma ve teknolojik gelişme sayesinde sermaye birikimi ile sağlanmasıdır. Sermaye birikimi tarımdan daha verimli kullanılacağı sanayi sektörüne doğru kayarak daha fazla istihdam yaratacaktır. Ülkenin geliştikçe tarımdan tarım dışı sektörler, öncelikle madencilik ve imalat sanayine, gelişmenin ileri dönemlerinde ulaşım, iletişim, ticaret, özel ve kamu hizmet işletmelerine kayacağını Kuznets'in de yaklaşımlarında görmek mümkündür (Kenessey, 1987:362). Dolayısıyla bu yapısal dönüşüm sonucu sektörlerin istihdam ve GSYH içerisindeki payları tarımdan sanayi ve hizmetler lehine değişecek ve

ülkelerin iktisadi kalkınmaları hızlanacaktır (Fisher, 1939; Chenery, 1960:624-654; Clark, 1957:493-495). Bununla birlikte az gelişmiş ülkelerin dışa açılmaları sonucu artan ihracat gelirlerinin, bu ülkelerin gelir dağılımına da olumlu katkılar yapacağı ileri sürülmektedir (Stolper-Samuelson, 1941:58-73). Aynı zamanda az gelişmiş ülkeler dış ticaret yoluyla dış pazar genişlemesi yaşayacaktır ve dış ticaret yapılan ülkelerdeki yenilikler ülkeye transfer edilerek ülkenin toplam faktör verimliliği artışına olumlu katkı sağlanacaktır (Frankel ve Romer, 1999:379-399; Barro, 2000:5-32). Artan faktör verimliliği neticesinde bu avantajı kullanan firmalar AR-GE faaliyetleri sonucu yeni ürünler üretme ve dış ticarete rekabet avantajı sağlayarak çok uluslu şirket haline gelme fırsatları elde edeceklerdir (Krugman, 1979:469-479). Aynı zamanda dış ticarete açık olmanın yaratacağı ölçek ekonomilerine ulaşma, ileri teknoloji kullanma ve verim artışı fırsatları da yakalanmış olacaktır.

Keesing (1966:249-258) ve Kenen'in (1965:437-460) geliştirdikleri nitelikli işgücü teorisine göre; zengin ülkeler nitelikli işgücüne sahip olduklarından ürettikleri ürünler de nitelikli sanayi ürünleri olacaktır. Buna karşın nitelikli insan gücüne sahip olmayan az gelişmiş ülkeler ise nitelikli ürün avantajına sahip olamamaları neticesinde dış ticarete rekabet etme şansını kaybedeceklerdir. Ancak az gelişmiş ülkelerin uzun dönemde dış ticarete avantajlı konuma gelmelerinin emek faktörünü nitelik artırıcı eğitimlerle donanımlı hale getirmeleriyle gerçekleşeceği önemini korumaktadır. Teknoloji açığı teorisine göre (Posner, 1961:323-341) bir ülkenin yeni bir ürün ya da yönetsel başarı elde etmesinin sonucunda bu ürünün ihracatçısı olma şansını elde edeceği belirtilmektedir. Ancak uzun dönemde ülkenin serbest dış ticaret avantajına sahip olmasının, AR-GE faaliyetleri sonucu aramalı girdilerinin yerli sanayilerle desteklenmesiyle mümkün olduğu öngörülmektedir (Rivera-Batiz ve Romer, 1991:531-556)

Özetle rekabete dayalı serbest dış ticaret politikalarının az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmalarına katkıları şu şekilde ifade edilebilir;

- i. Maliyet avantajına sahip ürünlerin üretiminde uzmanlaşmak,
- ii. Ürün geliştirme deneyimlerini artırmak,
- iii. Ölçek ekonomilerinden faydalanmak,
- iv. Bilginin yayılma etkisi ve teknolojik avantajlar sayesinde üretim faktörlerinin etkin kullanımını sağlamak,
- v. Rekabetin getirdiği kaliteli ürün geliştirme ve etkin pazarlara ulaşma fırsatlarını yakalamak. (Özgen ve Yenipazarlı, 2002:4).

2.3. Serbest Dış Ticaret ve Kalkınmaya Olumsuz Etkileri

Literatürde serbest dış ticaret politikalarının uzun dönemde az gelişmiş ülkeler için kontrol edilemeyen olumsuz etkiler yaşatacağını ileri süren yaklaşımlar da bulunmaktadır (List, 1841). List, Özellikle İngiltere'nin yüksek gümrük tarifeleri gibi koruyucu dış ticaret politikalarıyla gelişmişlik düzeyine ulaştıktan sonra, gelişmekte olan ülkelere serbest ticareti önermesini eleştirmiştir. Eleştirisini şu şekilde ifade etmiştir:

'Üretim gücünü ve denizciliğini başka bir ülkenin kendisiyle serbestçe rekabet edemeyeceği ölçüde geliştiren herhangi bir ülke, büyüklüğünün bu merdivenlerini öteye fırlatmaktan, diğer ülkelere serbest ticaretin yararlarını vaaz etmekten ve pişmanlık ifadesiyle şimdide dek yanlış yolda yürüdüğünü ve şimdi ilk kez gerçeği keşfetmede başarıya ulaştığını ilan etmekten daha akıllıca bir şey yapamaz.' (List, 1841; Chang, 2002'den aktaran Chang, 2003).

Literatürde List'in ileri sürdüğü sonuçlara benzer bulguların elde edildiğini görmek mümkündür. Az gelişmiş ülkelerin ihracata dayalı dışa açık sanayileşme stratejisi neticesinde iktisadi büyümelerinin olumsuz etkileneceği ileri sürülmektedir (Dodaro, 1993:227).

Özellikle literatüre Singer-Prebish tezi olarak geçen yaklaşım, az gelişmiş ülkelerin ürettiği ürünlerin gelir-talep esnekliği düşük ürünlerden oluşacağını, az gelişmiş ülkeler için gelir artışı sağlayamayacağını ve dış ticaret hadlerinin sürekli bu ülkeler aleyhine bozulacağını ileri sürmektedir (Singer, 1950; Prebish, 1962; Kazgan, 1988: 50-53). Dolayısıyla az gelişmiş ülkeler dış ticaret hadlerini lehlerine dönüştürecek ileri teknoloji ürünleri üretmediklerinden ithalata bağımlı olmanın yarattığı dış ticaret açıkları, döviz kıtlığı sorunları yaşamakta ve düşük teknoloji içeren birincil ürünlerde uzmanlaşmaları sonucu bu ülkelerde teknoloji, beceri, verimlilik seviyeleri artmamaktadır (Kavoussi, 1985: 379).

İhracat ve ithalatın büyüme üzerine etkilerini ortaya koyan Türkiye'ye yönelik çalışmalara baktığımızda farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Şimşek (2003) yaptığı çalışmada, dışa açık ve ihracata dayalı büyüme hipotezinin Türkiye açısından desteklenmediğini ortaya koymaktadır. Demirhan'ın (2005) yaptığı çalışma bulgularına göre ihracattan büyümeye doğru bir nedensellik desteklenirken, ithalattan büyümeye doğru bir nedensellik desteklenmemektedir.

Güngör ve Kurt (2007) ise, dışa açık bir ekonomik yapı ile ekonomik büyüme arasında kısa dönemden çok uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Aktaş (2009) çalışma sonuçlarını iki yapıda ortaya koymuştur. Kısa dönemde ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi görülürken uzun dönemde ise ihracattan ithalata, ithalattan ihracata, büyümeden ihracata ve büyümeden ithalata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gerni vd. (2008) yaptıkları çalışmada Türkiye'nin büyümesinin özellikle ithalata bağımlı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu durumun artan cari açıklar sorununu derinleştirmesi sonucu ithalata dayalı dışa açık dış ticaret politikasının uzun dönemde büyüme üzerinde olumsuz etkilerinin olacağı açıktır. Kıran ve Güriş (2011) ticari dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki elde etmelerine karşın finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Yükseler ve Türkan'ın (2008) elde ettikleri çalışma bulgularına göre Türkiye imalat sektörünün dış ticaret hacmi içindeki payını artırmaya karşın sektörün istihdam ve katma değer yaratma gücünü aynı oranda artıramadığı sonucuna ulaşmışlardır.

2.4. Neo-Liberal Politikalar ve Yeni Dış Ticaret Yaklaşımları ve İktisadi Kalkınma

Neo-Liberal politikalar, 1970'li yıllarda yaşanan petrol ve borçlanma krizleriyle gündeme gelmiştir, ancak uygulamalarda gösterdiği etki 1980 sonrası ortaya çıkmıştır. 1980'li yıllara kadar uygulanan kalkınma teorileri, az gelişmiş ülkelerin sorunlarına çözüm üretmemesinin yanında sorunları daha da derinleştirdiğinden, yeni süreçte sorunların çözümünün daha liberal politikalarla mümkün olacağı vurgulanmıştır (Altvater, 1984: 43). Nobel ödüllü parasal iktisatçı Milton Friedman'nın da benzer yaklaşım geliştirdiğini görmekteyiz. Devletin ekonomik sisteme müdahalesi sonucu, gelişmenin olumsuz etkileneceğini ve ekonomik sorunların çözümünde serbest piyasa aktörlerinin devlet müdahalesi gücünden daha etkili olacağını ileri sürmüştür (Friedman, 1988: 322).

Bu döneme damgasını vuran iktisatçılar Milton Friedman'la birlikte Peter Bauer, Ian Little, Deepak Lal, Bela Balassa, Julian Simon, Jagdish Bhagwati ve Anne Krueger gibi iktisatçılardır. Bu iktisatçıların vurguladıkları temel konu, geleneksel kalkınma teorilerinin, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki kalkınma açıklarının kapanmasına çözüm üretmediğidir (Bauer, 1956; Little, 1961; Lal, 1987; Balassa, 1967; Simon, 1970; Bhagwati, 1994; Krueger, 1997). Müdahaleci politikaların uygulama sürecinde kalkınma açıkları derinleşirken gelir dağılımının bozulduğu görülmüştür. Dünya nüfusunun en zengin yüzde 20'lik kesimi ile en yoksul yüzde 20'lik kesimi arasında ortalama kişisel gelir farkı 1965 yılında 30 kat iken 1980'li yıllarla birlikte bu fark 60 katına çıkmıştır (Taban ve Kar, 2014:210). Eğer mevcut teoriler bu sorunları daha da derinleştirdiyse, uygulanacak kalkınma politikalarının daha çok piyasa ve daha az müdahale temelli olması gerektiği ileri sürülmüştür.

Bu bağlamda ülkelerin kendi iç dinamiklerine uygun kalkınma politikalarının hayata geçirilip en az müdahaleyle piyasaya bırakılması öngörülmüştür. Gelişmiş ülkelerde daha az devlet ve daha çok piyasa dinamikleriyle kalkınma politikaları uygulanarak başarı elde edildiğinden, az gelişmiş ülkelerde aynı süreçlerin yaşanması gerektiği öngörüsünün reform politikalarına da yansdığı görülmektedir. Dolayısıyla 1980 sonrası süreçte, Türkiye’de de uygulamaya konulan Neo-liberal politikalar, hem dış ticareti liberalleştirmiş hem de finansal piyasaların sermaye akışını hızlandırarak serbest dış ticareti destekler yapıya dönüştürmüştür. Kalkınma iktisatçısı John Williamson, uygulamaya konulan Neo-liberal politikalar için, 1989 yılında bildiri hazırlayarak adına ‘Washington Uzlaşısı’ demiştir (Marangos, 2008’den aktaran Tekgül, 2014). Washington Uzlaşısı; Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu ve ABD Hazine Bakanlığı’nın özellikle az gelişmiş ülkelere önerdiği piyasa temelli iktisat politikalarını içermektedir. Bu uzlaşığı Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Merkez Bankası’nın da zaman içerisinde desteklediği bilinmektedir (Marangos, 2009’dan aktaran Tekgül, 2014).

Neo-liberal politikaların öngörülerinin aksine; (i) ulusal dinamiklerini dikkate alarak kurumsal yapıyla desteklenen başarılı ekonomik büyüme örnekleri (ii) 1990 sonrası artan krizler (iii) son küresel krizin oluşumu, Neo-liberal politikaların da tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini gündeme getirmiştir. Neo-liberal politikaların geniş uygulama alanı bulduğu 1990 sonrası, az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında mevcut olan gelişme farklarının genel anlamda daha da arttığı görülmüştür. Serbest dış ticaret sürecinde az gelişmiş ülkelerin ihracat desenini oluşturan ürünlerin gelişmiş ülke ihraç ürünleriyle rekabet etme şansının zayıf olması sonucu gelişmenin yolunu tıkadığı söylenebilir. Uzun dönemde az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelerin yaptırımlarıyla sürekli karşı karşıya kalmaları ve ekonomik yapılarının gelişmiş ülkelerle entegre olması sonucu dış ticarete konu olan ürünlerinin gelişme trendinden uzak kalacağı ileri sürülmektedir (Amin, 1991: 180).

Az gelişmiş ülkelerin sanayileşmeleri ve dış ticareti çeşitlendirmelerinde, gelişmiş ülkelerin gelişme süreçlerindeki yapısal dönüşümleri nasıl gerçekleştirdiklerinin analiz edilmesi önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerin geçmişten günümüze taşıdıkları değerler içerisinde fiziksel, kültürel ve coğrafi faktörlerin ülkelerin farklı gelişme düzeylerine etki yaptığı yadsınmaz. Dolayısıyla ekonomik kalkınma için her ülke özelinde geçerli olabilecek bir kalkınma modelinin olamayacağı sonucuna ulaşmıştır (Adelman ve Moris, 1967).

Az gelişmiş ülkeler için önerilen koşulsuz piyasa mekanizmasına dayalı serbest dış ticaret, yaratacağı bağımlılık ve onun iktisadi büyüme üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Çalışmalarda önerilen yeni iktisadi paradigmalardan yoğunluklu olarak kamusal destekli yapısal bir sistemin oluşturulması alanında odaklandığı görülmektedir. Bu yeni döneme damgasını vuran iktisatçılar; Weiss ve Hobson (1999: 12, 279), Hausmann ve Rodrik (2003), Shapiro (2007, Rodrik (2012: 53-6), Chang (2012: 120-5), Krugman (2001) ve Stiglitz (2000) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu yönlendirmesi olmadan Neo-liberal politikaların insiyatifine bırakılan ekonomik kararlarla gerekli yapısal dönüşümlerin sağlanamayacağı gibi dış ticarete ileri teknolojik ürünlerin hâkim olduğu ihracat desenine ulaşamayacağına dikkat çeken iktisatçıların başında J. Stiglitz gelmektedir. Bu bağlamda geliştirdiği yaklaşım, Post-Washington uzlaşısıdır (Kaynak, 2011:46-49). Bu yaklaşıma göre her ülkenin kendi yerel dinamikleri içerisinde kalkınma modellerini geliştirmesi gerektiği öne sürülmektedir. Yaklaşımın odak noktasını, Neo-liberal politikaların önermesi olarak tüm ülkeler için geçerli bir kalkınma modelinin ülkelere dayatılmaya çalışılmasıyla toplumların gelişim süreçleri yapısına aykırı sonuçlar doğuracağı oluşturmaktadır. Kalkınma sürecinde kamunun, kurumların, koordinasyonun, ortak akıl ve kurumlar arası eşgüdümün önemi ortaya konulmaktadır (Parasız, 2008:51). Özellikle Asya krizi sonrası Neo-liberal politikaların uygulanmasına öncülük eden IMF öngörülerini uygulayan ve uygulamayan ülke örnekleri, kamu yönlendirmesinin önemini ortaya koymaktadır. IMF politikalarını uygulamayıp kontrollü politikalar uygulayan Çin ve Hindistan

(sırasıyla yüzde 7.8 ve 5.29) yüksek büyüme yakalarken IMF politikalarını uygulayan Asya'da krize yakalanan ülkelerin yüzde 8.2 küçüldüğü görülmüştür (Stiglitz, 2000:1075-1086).

Stiglitz'in yaklaşımına benzer şekilde Weiss ve Hobson (1999: 12, 279), devletin, ülkenin rekabet gücünü artıracak ve ileri teknolojik ürünleri üretecek sanayinin geliştirilmesinde yönlendirici olabileceğini belirtmektedirler. Çünkü devlet bu hedefe ulaşmada toplumun tüm paydaşlarını koordine etme gücüne sahip olduğundan, özel çıkar gruplarının haksız kazanç elde etme pozisyonlarını da kontrol etme özelliğini elinde bulundurmaktadır. Hausmann ve Rodrik (2003: 603-33) yaptıkları çalışmalarda ülkelerin dünya piyasalarında rekabet edebilecek ürün üretebilmelerinin, kamu yönlendirmesiyle mümkün olabileceğini vurgulamaktadırlar. Burada kamunun özel sektöre yönelik teşvik ve desteklemelerinin önemi açıktır. Kamu, özellikle özel sektörün riskli gördüğü alanları düzenleme ve piyasa aksaklıklarını giderme gücüne sahip olduğundan süreci hızlandırma şansına sahiptir. Böylece az gelişmiş ülkelerde zaten kıt olan beşeri, fiziki ve finansal sermaye sistemleştirilmiş kamu sektörüyle daha verimli kullanılacaktır. Benzer çalışmayı Shapiro (2007) gerçekleştirmiş ve kurumsal yapının sanayileşme sürecine ivme kazandırıp, piyasa başarısızlıklarını ortadan kaldırarak etkinliği sağlayacağına işaret etmiştir. Dolayısıyla Stiglitz'in de vurguladığı Washington uzlaşısının alternatifi olabilecek Post-Washington yaklaşımını içeren köktenci piyasa yaklaşımının aksine kamunun koordine edici rolü üzerinde durulmaktadır.

Rodrik (2012:53-6) yaptığı çalışma sonuçlarına göre Neo-liberal politikaların önemli araçlarından olan dış ticaret serbestleşmesi ve özelleştirmenin az gelişmiş ülkelere beklenen katkıları gösterememesinden dolayı kamunun kalkınma politikalarını yönlendirmesini önermektedir. Kamu yönlendirme politikalarını gerçekleştirirken sektörlerin desteklenmesinden çok ekonomik faaliyetlerin desteklenmesini önermektedir. Hedeflenen başarıların elde edilmesi aynı etkin denetleme sisteminin oluşturulmasına dayandırılmaktadır. Aynı süreçte özel kamu koordinasyonunun en şeffaf şekilde kurulması gerektiğine işaret edilmektedir. Kamu mevcut sektörleri teşvik etmenin yanında ülkenin üstünlük yaratabileceği sektörleri keşfedip bu sektörlerle kamu destekleriyle öncelik verilmesini, bu alanlardaki yatırımların desteklenmesini ve muhtemel risklere karşı risk sermayesinin oluşturulmasını önermektedir. Chang, (2012: 120-5) ülkelerin kalkınması için sanayileşmesi, sanayileşmesi için teknolojiyi geliştirmesi ve bu süreçte mevcut sektörlerle birlikte avantajlı olduğu düşünülen sektörlerin de desteklenerek risklerin minimize edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir.

Krugman (2001) ise gelişmiş ülkeler daha çok kamusal destekli politikalar uygularken diğer ülkelere politik önermelerinde Neo-liberal politikalar önerilmekte ve bu politikaların küresel yönlendiricisi olan IMF gibi ülkelerin politik yaklaşımlarının olumlu olumsuz yönleriyle iyi analiz edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Grossman ve Helpman (1993), Krugman'ın çalışmasına benzer yaklaşımlarda bulunmaktadır. Bu çalışmalarla klasik dış ticaret teorileri yerine "yeni dış ticaret teorisi" geliştirilmiştir. Yeni dış ticaret teorisinin temelleri;

(i) Dış ticaretin karşılaştırmalı üstünlükler teorisine dayandırılması gerektiği bunun yerine ölçek ekonomileri ve ortalama maliyetlerin düşürülmesi gerektiğine,

(ii) Dış ticarete avantajlı ülke durumuna gelmenin en önemli şartı, sürekli AR-GE yaparak yeni ürün geliştirip bunun dış ticarete yaratacağı katma değeri artırmaya dayandırılmaktadır.

3. VERİLER

Bu çalışmada kullanılan tüm veriler TÜİK'nun resmi internet sitesinden elde edilmiştir. İhracat ve ithalat miktarları alınırken, uluslararası sanayi sınıflamasına göre (ISIC Rev.3) TÜİK verileri kullanılmıştır. GSYH büyüme hızı için kullanılan veriler, 1998-2010 yılları için TÜİK'ten alınmıştır. Kullanılan veriler 1998 yılı sabit fiyatları için hesaplanmış verilerdir.

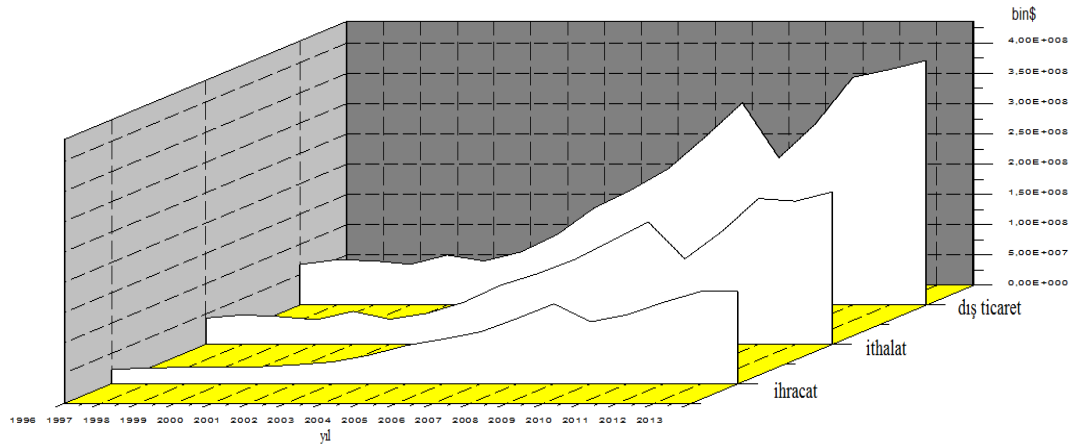
Sektörlerin GSYH içindeki oranları, toplam yurt içi hâsıla içerisinde sektörlerin oransal değerini ifade etmektedir. 1998-2013 oranları için, 1998 yılı sabit fiyatlarıyla sektörler itibariyle GSYH'yı gösteren TÜİK verileri kullanılmıştır. Tarımın, sanayinin (sanayi = imalat + inşaat + madencilik ve taşocakçılığı + enerji) ve hizmetlerin GSYH içindeki oranları hesaplanmıştır.

İstihdamın sektörel dağılımı, istihdam edilen nüfusun tarım, sanayi ve hizmetlerdeki oranlarını ifade etmektedir. 1996-2013 yılları için istihdamın dağılım verileri TÜİK'ndan alınarak düzenlenmiştir.

4. DEĞERLENDİRME SONUÇLARI

4.1. Dış Ticaret Hacmi

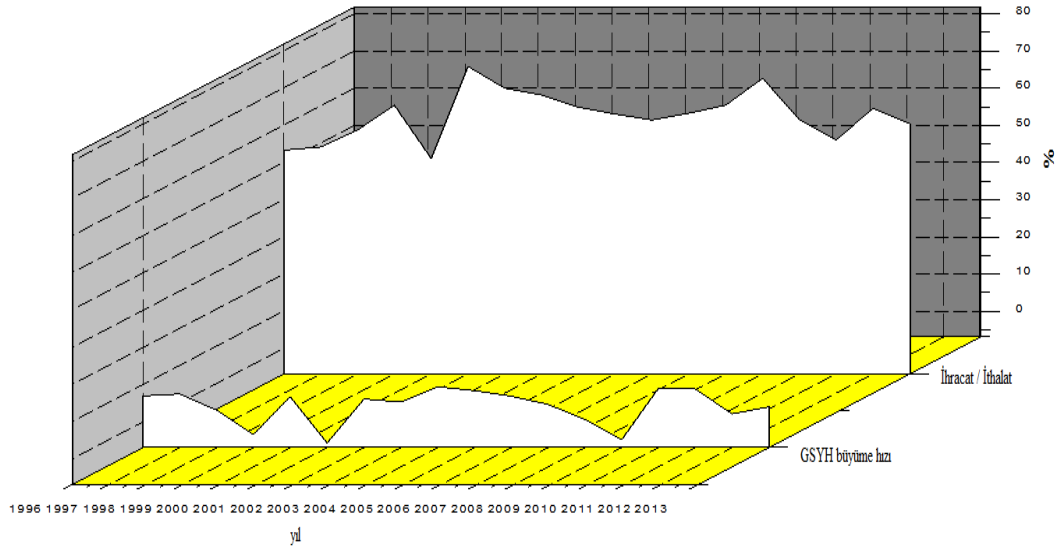
Çalışmada ilk olarak Türkiye'nin Gümrük Birliği sonrası yani 1996-2013 yılları arasındaki dış ticaret hacmi verileri incelenmiştir. Dış ticaret hacminin ithalat ve ihracat ağırlıklarının tespiti için ihracat/ithalat oranları TÜİK verilerinden alınmıştır. Bu veriler, GSYH büyüme hızıyla birleştirilerek değerlendirilmiştir.

Grafik 1. Dış Ticaret Hacmi 1996-2013

Grafik 1'de görüldüğü gibi Türkiye'nin dış ticaret resmi özellikle ithalat yoğun yapıdadır. Türkiye'nin ihracatı 1996 yılında yaklaşık 23,5 milyar dolardan 2013 yılında yaklaşık 152 milyar dolara çıkmıştır. İthalatına baktığımız zaman 1996 yılında yaklaşık 43,5 milyar dolardan 2013 yılında yaklaşık 252 milyar dolara çıkmıştır. Dolayısıyla ihracat bu süre içerisinde yaklaşık 6,5 kat atarken ithalatın yaklaşık 5,7 kat arttığını görmekteyiz. İhracat artarken ithalatın da yaklaşık aynı oranda arttığını görmekteyiz. Özellikle ithalatta yaşanan artışlar ihracat yapısının ithalata bağımlı olduğunu göstermektedir. İhraç ettiği ürünlerin büyük bir kısmı ara malı ve sermaye malı girdilerine bağımlı olduğundan dış ticaret trendi esas itibariyle ithalat tarafından belirlenmektedir (Gerni vd., 2008). Bu ithalat yapısına karşılık ihraç ettiği ürünler ise genel itibariyle tüketim mallarından oluşmaktadır (Acar, 2009). Ayrıca Türkiye'nin ihracat ettiği ürünleri gelir talep esnekliği düşük ve orta düzeyde teknolojik ürünlerden oluşmaktadır (Gerni vd., 2008). Aynı şekilde ülke içerisinde üretmediği ileri teknoloji ürünlerini ithal ettiğinden ithalatın sürekli artış trendi içerisinde olduğu

görülmektedir. Bunun yanında enerji ithalatının toplam ithalat içerisinde önemli yer tutması da ithalatı sürekli artıran bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin özellikle 2001 sonrası dönemde dışa açık dış ticaret politikaları neticesinde dış ticaretinin büyümesinde asıl belirleyicinin ihracat artışından çok ithalat artışından kaynaklandığı görülmektedir. Dolayısıyla Grafik 1'de görüldüğü gibi, Türkiye'nin dış ticaret ve iktisadi büyümesinin temel belirleyicisinin ithalat olduğu daha önce yapılan çalışma bulguları tarafından desteklenmektedir (Çeştepe vd., 2013:1-37; Gerni vd., 2008)

Grafik 2. GSYH Büyüme Hızı ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranı 1996-2013

Grafik 2'de görüldüğü gibi dış ticaret hacminin arttığı yıllarda GSYH büyüme hızı pozitiftir. Bu durum iktisat literatüründe genel kabul gören dış ticaret hacminin büyüme üzerindeki olumlu etkisini Türkiye için doğrulamaktadır (Güngör ve Kurt, 2007; Kıran ve Güriş, 2011:69-80). Bunun yanında Grafik 2 genel anlamda değerlendirildiğinde;

i. İthalat artış oranı ihracat artış oranından yüksek olduğu için ihracatın ithalatı karşılama oranlarının sürekli düşük kaldığı (incelemenin içerdiği yıllar için ortalama karşılama oranı yaklaşık yüzde 55),

ii. Dış ticaretin arttığı yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranının düştüğü ve dış ticaretin azaldığı yıllarda ise ihracatın ithalatı karşılama oranının yükseldiği

iii. Dış ticaret hacminin daraldığı yıllarda GSYH büyüme hızının negatif olduğu ve ekonominin daraldığı gözlenmektedir. Bu daralmaların özellikle 2001 ve 2009 krizlerinin olumsuz etkileri sonucu yaşandığı açıkça görülmektedir.

4.2. Sektörlerin İhracat ve İthalat İçindeki Payları 1996-2013 (ISIC Rev.3'e göre)

İhracat ve ithalat hacminin yanı sıra ihracat ve ithalatın içerisindeki ürün deseninin hangi sektörlerden, hangi oranda oluştuğu dış ticaretin ekonomik kalkınma açısından önemini göstermektedir. Bu bağlamda çalışmanın kapsadığı yıllar için sektörlerin ihracat ve ithalat içindeki oranlarına bakılmıştır.

Teorik yaklaşıma göre, ülkede sanayi geliştikçe beraberinde üç farklı değişimi de meydana getirecektir. Bunlar; (i) bütün sektörler içerisinde imalat sanayinin öneminin artacağı, (ii) sanayi içerisindeki ara malı ve yatırım mallarının üretiminin artacağı, (iii) üretim sürecinde üretim teknikleri ve arz kaynaklarının da değişeceği (Chenery, 1960).

İmalatın gıda ve düşük düzeyli teknolojik ürünlerden nitelikli, katma değer yaratan, gelir talep esnekliği yüksek ve teknolojik yayılmaya katkı sağlayacak ürünlere doğru dönüşüm gerçekleştirilememesi imalat sektörünün önünde bir engel olarak değerlendirilebilir. Türkiye bu dönemde düşük teknoloji ürünlerinin payını azaltıp orta teknoloji ürünlerinin payını artırmış ancak aynı başarıyı ileri teknoloji üretimi ve ihracatında gerçekleştirememiştir. Türkiye'nin 2013 yılı itibarıyla ihracatın içerisindeki ileri teknoloji ürünlerinin payı yüzde 3'ler civarındadır. Dolayısıyla Türkiye bu durumuyla orta gelir tuzağından çıkamama sorunsalıyla karşı karşıyadır (Yeldan vd. 2012). Son dönemlerde ileri teknoloji üretimi ve ihracatıyla dikkatleri çeken ve kısa sürede orta gelir tuzağından çıkan Güney Kore'nin ileri teknoloji ürünü ihracatı toplam ihracatın yüzde 26'sı seviyelerindedir. İmalat sanayinin kilit sektör olması durumunda ekonomik gelişmeyi de hızlandıracağı açıktır. Türkiye imalat sanayinin yarattığı katma değer 1980-2011 arasında 5 kat artarken, aynı dönemde Güney Kore'de 13 kat ve Çin'de 23 kat artmıştır. Bu süre içerisinde imalat sektörünün yarattığı katma değer artışı, Güney Kore ve Çin'den daha az seviyede kalmıştır (Onuncu Kalkınma Raporu, 2014-2018: 8).

Türkiye'nin imalat sektörünün niteliğini artırmak için son dönemlerde bir dizi önlem aldığı ve bu yapısal dönüşümü hızlandırmak için bir dizi reformu uygulamaya koyduğu görülmektedir. Bu önlemlerin başında, yurt dışında teknoloji önderliği yapan firmalara nitelikli beyin göçünün tersine göçe çevrilmesi için sosyoekonomik şartların iyileştirilmesi çalışmaları gelmektedir. Siyasi otorite, 2023 hedefleri doğrultusunda imalat sanayi ihracatının payını artırmanın yanında imalat içerisindeki ileri teknoloji ürünlerinin payını da artırmayı hedeflemektedir. G. Kore'de bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT)'nin imalat sektörü içerisindeki payının 1995-2006 döneminde yüzde 16'dan yüzde 21,1'e çıkarılması önemli ipucu oluşturmaktadır (Arslanhan ve Kurtsal, 2010:6).

Türkiye'de dış ticaret içerisinde tarım ürünlerinin payına baktığımızda, istihdamın yüzde 23'lere varan oranını oluştururken ihracatın ancak yüzde 7'lere varan kısmını sağlayabilmektedir. Türkiye'de halen yüksek istihdam yaratmasına karşılık tarımda verimin düşük olmasından ve endüstriyel tarımda istenen gelişmenin sağlanamamasından ihracattaki payı düşük seviyelerde seyretmektedir. (TÜİK, 2014).

İktisat literatüründe genel yaklaşım ülke geliştikçe tarım ürünlerinin ihracat payı azalırken sanayi ürünlerinin ihracat içerisindeki payının artacağı yönündedir (Fisher, 1939; Clark, 1957: 493-495; Kenessey, 1987: 362). Türkiye'de tarımsal ürün ihracatı içerisinde halen işlenmemiş maden ve hammaddelerin bulunması tarımın GSYİH içerisindeki önemini devam etmesine sebep olmaktadır. Buna karşılık Türkiye'de işlenmiş ve katma değeri yüksek endüstriyel tarım ürünleri ithalatı da yüksek seviyelerdedir. Bu durum hem nüfus artışının hem de tarımsal ürün talebinin önemini koruduğunu göstermektedir. Türkiye'de devam eden tarımsal ürün ithalatı bağımlılığının sebepleri olarak küresel ısınmanın sebep olduğu olumsuzluklar, tarım sektöründe uygulanan yanlış politikalar ve tarım üretiminin iç talebi karşılayamaması karşımıza çıkmaktadır.

4.3. Sektörlerin GSYH içindeki payları

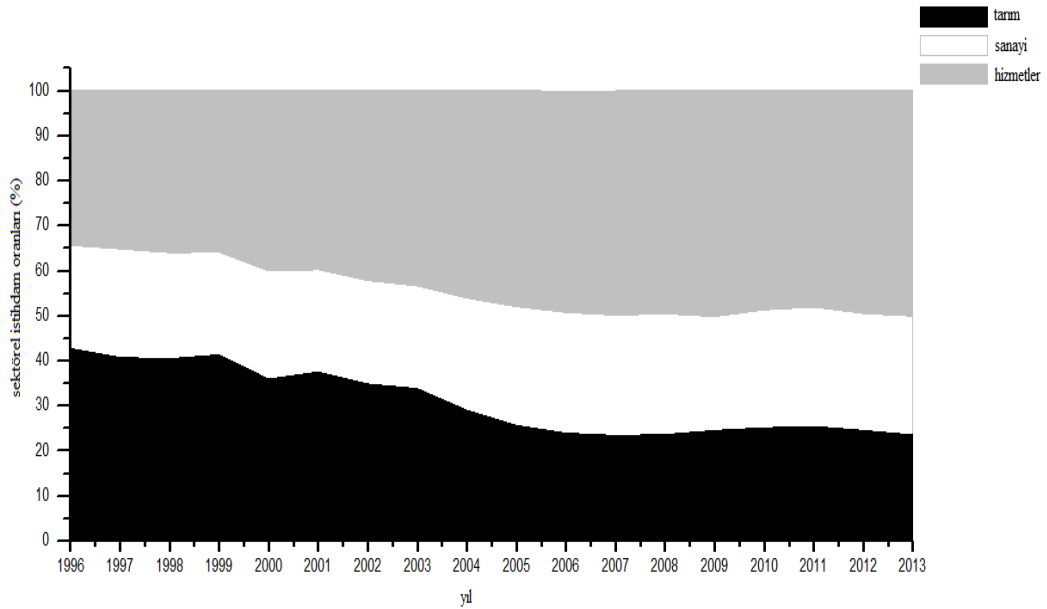
Az gelişmiş ülkelerde gelişme süreciyle birlikte sektörlerin GSYH paylarında da dönüşümlerin yaşanacağı önde gelen teorik yaklaşımlar tarafından ortaya konulmaktadır. Örneğin Fisher (1939) üretim faaliyetlerini üçlü yapıda analiz etmiştir. Ekonomik büyümenin ilerleyen aşamalarında üretim faaliyetleri yapısının da değişeceği ortaya konulmuştur (Clark, 1940). Özellikle Clark, büyüme sürecinin devam etmesi ve ülkede üretim kapasitesinin ve milli gelir artışının gerçekleşmesi sonucu birincil sektör olan tarımın milli gelir içerisindeki payı azalırken, sanayi ve sonraki aşamada üçüncül sektör olan hizmetlerin milli gelir içerisindeki payının artacağını açıklamaktadır. Bu dönüşümün neden tarım sektöründen sanayi sektörüne doğru olacağı iki önemli sebebe dayandırılmaktadır. Bunlardan birincisi, gelir arttıkça talebin birinci ürünlerden sanayi ürünlerine doğru kayması, ikincisi ise sanayi sektöründeki verimlilik artışının tarım sektörüne göre daha hızlı artmasıdır. Bu gelişimi son dönemlerde gerçekleştiren

ülkelerin başında G. Kore gelmektedir. G. Kore’de tarım sektörünün GSYİH payı hızlı bir düşüşe geçmiştir. Özellikle 1970 sonrası sanayinin GSYİH payı hızlı bir artışa geçmiş, yüzde 40 seviyesinin üstüne çıkarmıştır (Arslanhan ve Kurtsal, 2010:4)

Türkiye’nin 2013 yılı itibariyle tarım, sanayi ve hizmet sektörünün GSYH payları sırasıyla yaklaşık yüzde 9, yüzde 35 ve yüzde 56 seviyelerindedir (TÜİK, 2014). Bu durumun gelişmiş ülkelerin sektörlerinin GSYH paylarına uyumdan uzak olduğu görülmektedir. Bunun en belirgin göstergesi tarım sektöründe görülmektedir. Tarım sektörünün yarattığı istihdam yüzde 25’ler civarında iken GSYH payı yüzde 9 civarında seyretmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise tarımın GSYH payı istihdam yaratma kapasitesi açısından yüzde 3’lerin altındadır (TÜİK, 2014). Türkiye’de tarım sektörünün yüksek istihdam yarattığı ve bu istihdam kapasitesine rağmen düşük milli gelir payına sahip olduğu için teorilerden ve gelişmiş ülke trendlerinden sapmalar yaşandığı söylenebilir.

4.4. İstihdamın Sektörel Dağılımı

Ülkenin gelişme trendinde yapısal dönüşümün diğer parametresi sektörlerin istihdam paylarındaki değişimdir.

Grafik 3. Sektörlerin İstihdam Payları 1996-2013

Veriler incelendiğinde tarımın ve sanayinin istihdam payı düşerken hizmetlerin istihdam payı artış göstermiştir (Grafik 3). Teoriler neden tarım sektöründen sanayi sektörüne ve oradan da hizmetler sektörüne istihdam kayması yaşanması gerektiğini tarım sektörünün sanayi sektörüne nispeten daha düşük verim göstermesi temeline dayandırmaktadır. Türkiye’de sanayi sektöründe kişi başına düşen katma değer tarım sektöründen dört kat fazla olması bunu doğrulamaktadır (Acar, 2009). Bu yaklaşımlar doğrultusunda kaynakların verimsiz olduğu alanlardan verimli olduğu alanlara kaydırılması rasyonel bir süreç olarak görülmektedir. Yukarıdaki grafik verilerine göre (Grafik 3), Türkiye’de hizmet sektörü istihdam oranı incelenen zaman dilimi içerisinde artış göstermiştir. Bu durum ise gelişmiş ülkelerin yapısal dönüşüm süreçlerine benzerlik göstermektedir. Ancak gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin sektörel istihdam dağılımında tarımdan sanayiye oradan hizmetlere aşamalı geçiş beklenirken, istihdam yaratan sektör hızlı bir şekilde hizmet sektörü olmuştur. İktisat literatüründe bu durum istihdamsız büyüme olarak ifade edilir. Türkiye açısından istihdamsız büyümenin boyutları hakkında yapılan bazı çalışmalara baktığımızda sorunun boyutları görülmektedir. Bu yapısal dönüşüm süreci iyi kontrol edilemediği takdirde tarımdan hizmet sektörüne doğru evrilme aşamasında tarımda açığa çıkan aşırı işgücü arzı imalat ve hizmet

sektörleri tarafından istihdam edilemezse bu durum ülkede işsizlik oranlarının artmasına sebep olacaktır (Yeldan, 2010). Bu çalışmalardan Sönmez (2010)'e göre, özellikle 1990 sonrası yoğun olarak yaşanan düşük kur yüksek faiz politikaları sonucu ortaya çıkan kısa vadeli sıcak para artışıyla büyüme reel sektör dışı istihdam yaratmadan gerçekleşmiştir. Diğer bir çalışma ise Suiçmez (2007) tarafından gerçekleşmiştir. Çalışmasında ortaya koyduğu sonuç, Türkiye'de büyümenin teknolojik ve verimlilik tabanlı olmadığından işgücünün istihdamının eksik düzeylerde kaldığıdır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada 1996-2013 yılları arasında Türkiye'de yapısal dönüşümün, teorilerin öngördüğü yapısal dönüşüm yaklaşımlarına uyum gösterip göstermediği değerlendirilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar yapısal dönüşüm yaklaşımları doğrultusunda değerlendirildiğinde; Türkiye'de teorilerden sapmaların yaşandığı görülmüştür. Türkiye'nin yapısal dönüşümü Clark (1957) ve Lewis (1954)'in çalışma öngörülleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, sanayi ve hizmet sektörleri istihdam payları artış gösterse de, bu istihdam artışının yarattığı reel büyümenin gelişmiş ülke trendlerinin gerisine düştüğü söylenebilir. İstihdamın tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne doğru evrilmesi için özellikle sanayi ve hizmet sektörlerinde reel büyüme sağlayacak istihdam politikalarına öncelik verilmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda politika yapımcılarının uzun vadeli tarım planlarını istihdam şişmesinin ötesinde verimi artıracak, ve teknolojik dönüşümleri sağlayacak şekilde yapılandırılmaları gerektiği önemini korumaktadır. Sanayi politikalarında ise özel sektör, AR-GE yatırımları ile ileri teknoloji üretecek yönde teşvik edilmelidir. Hizmet sektörünün aşırı istihdam yaratmasının ötesinde uluslararası standartlarda hizmet ihracatı sağlayacak ve gelir getirecek alanların desteklenmesi gerektiği belirgin hale gelmektedir.

Aynı şekilde elde edilen değerlendirme sonuçlarına göre, sektörlerin GSYİH paylarının gelişmiş ülke verilerinin gerisinde kaldığı görülmüştür. Tarım sektörünün 2014 yılı itibariyle yarattığı milli gelir payı yaklaşık yüzde 7,1 seviyelerindedir. Aynı şekilde tarım sektörü istihdamın yüzde 21,4'ünü oluştururken milli gelir payının yüzde 7,2'lerde olması (TÜİK, 2014), teorilerin öngördüğü tarım sektöründe verimin düşük olduğunu aynı zamanda Türkiye'de gelişmiş ülkelerin teknolojik yapısına ulaşmada gecikmelerin yaşandığını ortaya koymaktadır (Fisher, 1939; Clark, 1957). Tarımın istihdam ve GSYİH paylarını genel anlamda değerlendirdiğimiz zaman Türkiye'nin teorilerin öngördüğü yapısal uyumdan sapmalar yaşandığı görülmektedir. Bu sapmanın iyileştirilmesinde, tarım sektöründe verim artışı sağlayacak teknolojik altyapının geliştirilmesi ve bu yönde oluşturulacak kamu politikaları önem arz etmektedir.

Çalışma bulguları genel anlamda değerlendirildiğinde Türkiye'de; sektörlerin istihdam, dış ticaret ve GSYH payları açısından gelişmiş ülke yapılarından sapmaların yaşandığı görülmektedir. Türkiye'de özellikle dış ticaret yapısında gelişmiş ülke trendlerinden ciddi sapmaların yaşanması dış ticaretin sürdürülebilirliği konusunda riskler taşımaktadır. Türkiye'nin ihraç ettiği ürünler içerisinde ileri teknoloji ürünlerinin payının toplam ihracatın yüzde 3'ler seviyesinde olması buna karşın bu rakamın gelişmiş ülkelerde yüzde 20'lere ulaşması yapısal dönüşümün seviyesi hakkında bilgi vermektedir. Dolayısıyla etkin bir yapısal dönüşümün gerçekleşme dinamiklerinin, ileri teknoloji ürünleri ihracatına dayalı imalat sektörünün geliştirilmesine dayandırılmasına karşın (Fisher, 1939; Clark, 1940; Chenery, 1960; Özgen ve Yenipazarlı, 2002), Türkiye'nin dış ticaret yapısının bu öngörüllerin gerisinde kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu dönüşümün özellikle ileri teknoloji ürünlerinin üretilmesi ve bu ürünlerin uluslararası pazarlarda alıcı bulmasıyla ekonomik gelişimi daha da olumlu etkileyeceği önde gelen çalışmaların ortak sonucudur (Posner, 1961; Clark, 1957). Ülkelerin az gelişmişlikten kurtulma şartı çok sayıda iktisadi yaklaşım tarafından formüle edilmiş, bu yaklaşımlar; sektörel dönüşüm, verimlilik ve pazar genişlemesi olarak kurgulanmıştır (Weiss ve Hobson, 1999; Hausmann ve Rodrik, 2003; Shapiro, 2007; Rodrik, 2004; Chang, 2012; Krugman, 2001; Stiglitz, 2000).

KAYNAKLAR

- Acar, O. (2009). Türkiye Ekonomisindeki Yapısal Dönüşümün Dinamikleri, Uluslar arası Ekonomik Sorunlar Dergisi, Sayı: XXXI
- Adelman, I. ve Morris, C. T. (1967). Society Politics an Economic Development: A Quantitative Approach, Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Aktaş, C. (2009). “Türkiye’nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi” Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (18) 2009/2.
- Altwater, E. (1984). “Neo-Liberal Karşı Devrimin Hiç de Gizli Olmayan Çekiciliği”, Çev: N. Satlıgan, İktisat Dergisi, Sayı: 241.
- Amin, S. (1991). Eşitsiz Gelişme, Çev: A. Kotil, Arba Yayınları, İstanbul.
- Ankara Ticaret Odası, www.atonet.org.tr, Gümrükte Kuşatma. (Erişim Tarihi: 10.02.2015)
- Arslanhan, S. ve Kurtsal, Y. (2010). Güney Kore İnovasyondaki Başarısını Nelere Borçlu? Türkiye İçin Çıkarımlar, TEPAV Politika Notu, (Erişim Tarihi: 01.02.2015)
<http://www.tepav.org.tr/upload/files/12858286955>.
- Avrupa Birliği Bakanlığı, www.ab.gov.tr, Türkiye-AB İlişkilerinin Tarihçesi, Erişim: 17.02.2015
- Balassa, B. (1967). Trade Creationand Trade Diversion in the European Common Market. The Economic Journal, vol. 77.
- Barro, R.J. (2000). “Inequality and Growth in a Panel of Countries”, Journal of Economic Growth, Volume 5.
- Bhagwati, J. (1994). "Threatsto the World trading System: Income Distribution and the Selfish Hegemon" Journal of International Affairs, Spring
- Bauer, P. (1956). Lewis’ Theory of Economic Growth: A Review Article. American Economic Review 46(4): 632-41. Reprinted in Bauer (1972).
- Bulut, M. (1999). "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Hollandalı Tüccarların Osmanlı Bölgelerindeki Faaliyetleri", Osmanlı cilt. 3, Yeni Türkiye Yay. Ankara.
- Chenery, H.B. (1960): ‘Patterns of Industrial Growth’, American Economic Review, Cilt 50, Sayı 4.
- Clark, C (1940). “The Conditions of Economic Progress”.
- Clark, C. (1957). The Conditions of Economic Progress, 3.Edition, London, Macmillan.
- Çeştepe, H., Yıldırım, E., Bayar, M. (2013). Doğrudan Yabancı Yatırım, Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret: Toda-Yamamoto Yaklaşımıyla Türkiye’den Nedensellik Kanıtları, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 13, Sayı 27.
- Demirhan, E. (2005). “Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği” Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Cilt 60, Sayı 4.
- Dodaro, S. (1993). “ExportsandGrowth: A Reconsideration of Causality”, TheJournal of Developing Areas.
- Fisher, A (1939) Production: Primary, Secondary and Tertiary, Economic Record
- Frankel, J. ve Romer, D. (1999). “Does Trade Cause Growth?”, American Economic Review, 89.
- Friedman, M. (1998). "A Comment on CSWEP," Journal of Economic Perspectives, American Economic Association, vol. 12(4).
- Gerni, C., Emsen, Ö.S. ve Değer, M.K. (2008). İthalata Dayalı ihracat ve Ekonomik büyüme: 1980-2006 Türkiye Deneyimi, 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir. http://www.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/deger.pdf. (Erişim Tarihi: 29.01.2015).
- Grossman, G. M. & Helpman, E. (1993). "Trade Wars and Trade Talks," NBER Working Papers 4280, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Güngör, B. ve Kurt, M. (2007). “Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968 – 2003): Türkiye Örneği” Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:21, Erzurum.
- Hausmann, R. and Rodrik, D. (2003). ”Economic development as self-discovery. ” Journal of Development Economics, Volume 72.

- Kaynak, M. (2001). *Kalkınma İktisadı*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kavoussi, R.M. (1984). "Export Expansion and Economic Growth: Further Empirical Evidence", *Journal of Development Economics*, Vol. 14.
- Kazgan, G. (1988). *Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Son Gelişme ve Rakamlarla Güncelleştirilmiş 2. Basım*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Keesing, D.B. (1966). *Labor Skills and Comparative Advantage*. *American Economic Review*, 56(1/2).
- Kenen, P.B. (1965). *Nature, Capital and Trade*. *Journal of Political Economy*, 73(5).
- Kenessey, Z. (1987) "The Primary, Secondary, Tertiary And Quaternary Sectors Of The Economy", *The Review of Income and Wealth*, Review of Income and Wealth, Volume 33, Issue 4.
- Kıran, B. ve Güriş, B. (2011). "Türkiye'de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme" *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:2, Eskişehir.
- Krueger, A. O. (1997). *Trade Policy and Economic Development: How We Learn The American Economic Review*, Vol. 87, No. 1.
- Krugman, P. (1979). "Increasing Returns, Monopolistic Competition and International Trade". *Journal of International Economics*, Vol. 9.
- Krugman, P. (2001). *Other's People's Money*, *The New York Times*, July 18.
- Lal, D. (1987). *Markets, Mandarins, and Mathematicians*. *Cato Journal* 7 (1).
- Lewis, W.A. (1954). *Economic Development with Unlimited Supplies of Labour*", *Manchester School of Economic and Social Studies* 22:139-91, Çev.: Metin Berk, Ankara:Orta Doğu Teknik Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları (1966), Ankara. Kuznets, S. (1963). "Quantitative Aspects of the Economic Growth of Nations", *Economic Development and Cultural Change*, 11(2).
- List, F. (1841). *The National System of Political Economy*, 1841'de yayınlanan Almanca aslından Sampson Lloyd tarafından 1885'te çevirilen İngilizcesinden alıntı, Longmans, Green, and Company London; Chang, H.J. (2002). *Kicking Away the Ladder – Development Strategy in Historical Perspective*, Anthem Press, London. Chang, H.J. (2003), *Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü*, Çev: Tuba Akıncılar Onmuş İletişim Yay. İst.). Aktaran: Chang, H.J. 2003. 'Sanayileşmenin Gizli Tarihi'
- Little, I. M. (1961). *Review of P. Bauer: Indian Economic Policy and Development*. *Economic Journal* 72.
- Marangos, J. (2008), "The Evolution of the Anti-Washington Consensus Debate: From 'Post-Washington Consensus' to 'After the Washington Consensus'", *Competition & Change*, Vol. 12, No. 3, September 2008. Aktaran: Tekgül, Y. ve Cin M.F. (2014).
- Marangos, J. (2009), "The Evolution of the Term 'Washington Consensus'", *Journal of Economic Surveys* Vol. 23, No. 2. Aktaran: Tekgül, Y. ve Cin M.F. (2014).
- Onuncu Kalkınma Planı Öncelikli Dönüşüm Programları Eylem Planları (1c), <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?l=aef6c539-6ca3-484c-aea6-ea4551a35a71&i=686>. (Erişim Tarihi: 31.01.2015).
- Onuncu Kalkınma Raporu, 2014-2018, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihtisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/247/%C4%B0malat%20Sanayiinde%20D%C3%B6nüşüm%20Raporu.pdf>. (Erişim Tarihi: 01.02.2015).
- Öz, S. (2009). *Kriz ve Korumacılık: Tarih Tekerrür Edecek mi?*
- Özgen F.B. ,Yenipazarlı A. (2002). "Globalizasyon Hakkındaki Doğru", *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl 7, Sayı 27.
- Parasız, İ., (2008). *Ekonomik Büyüme Teorileri*, Ezgi Kitabevi, 3. Baskı, Bursa.
- Posner, M. V. (1961). "International Trade and Technical Change", *Oxford Economic Papers*.
- Prebisch, P. (1962). *The Economic Development of Latin America and Its Principal Problems*, *Economic Bulletin for Latin America*.

- Rivera-Batz, L. And Romer, P. (1991). "Economic Integration and Endogenous Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 106 (2).
- Rodrik, D. (2012). "Who Needs the Nation State?," CEPR Discussion Papers 9040, C.E.P.R. Discussion Papers.
- Shapiro, C. (2007). Patent Reform: Aligning Reward and Contribution, Working Paper 13141, <http://www.nber.org/papers/w13141.pdf>. (Erişim Tarihi: 12.03.2015).
- Simon, J. L. (1970). "The Concept of Causality in Economics", *Kyklos*, Vol. 23, Fasc. 2.
- Singer, H. (1950). "The Distributions of Gains Between Investing and Borrowing Countries", *American Economic Review, Papers and Proceedings*, Vol. 40.
- Soyak, A. (2003) Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç var Mı? *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2.
- Sönmez, M. (2010). "Krizle Büyüyen İşsizlik, Güvencesizleştirme", *Özgürlük Dünyası*, Sayı.214, <http://www.ozgurlukdunyasi.org/arsiv/36-sayi-214/308-krizlebuyuyen-issizlik-guvencesizlestirme>. (Erişim Tarihi: 06.01.2014).
- Stiglitz, J. (2000). Capital Market Liberalization, Economic Growth and Insatibility, *World Development*, Vol28, Issue6.
- Stolper, W.F., & Samuelson, P.A. (1941). "Protection and Real Wages", *The Review of Economic Studies*, Volume 9, Issue 1.
- Suiçmez, H. (2007). "Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Verimlilik Artış Performansı Işığında Nasıl Bir Kalkınma Politikası Benimsemeli?", *İşveren Dergisi*, http://www.tisk.org.tr/isveren_yazdir.asp?yazi_id=1618&id=84&baslik_id=&yapi=&gecerli_sayfa =. (Erişim Tarihi: 07.11.2012)
- Şimşek, M. (2003). "İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi: 1960 – 2002" *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:18, İzmir.
- Taban, S. ve Kar, M. (2014). *Kalkınma Ekonomisi, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa*
- Taylor, T. (2002). "The Truth About Globalization", (Çeviren: F.B. Özgen Ve A. Yenipazarlı), *Liberal Düşünce*, Yıl:7, Sayı:27.
- Tekelioğlu, M. (1993). *İktisadi Düşünceler Tarihi, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana.*
- Tekgül, Y. ve Cin, M.F., (2014). 'Neoklasik Paradigma Olarak Washington / Post Washington Uzlaşısının Yükselişi ve Düşüşü: Post Keynesyen Alternatif Yaklaşım', *International Conference on Eurasian Economies (2014) Bildirileri, İstanbul: Beykent Üniversitesi.*
- TÜİK, Veri Tabanları, <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>.(Erişim Tarihi: 01.11.2014).
- Tüsiad-Koç Üniversitesi Ekonomik Araştırma Forumu Çalışma Raporu Serisi 0904, <http://core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/6504362.pdf>. (Erişim Tarihi: 16.09.2014).
- Weiss, L. & Hobson, J. M.(1999). *Devletler ve Ekonomik Kalkınma, Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz*, çev. K. Dündar, Dost Yayınları, Ankara.
- Yeldan, E., Taşçı, K., ve Voyvoda, E. (2012). Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye? http://turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-1-sektorel_analiz.pdf. (Erişim Tarihi: 02.11.2014).
- Yeldan, E. (2010). İstihdamsız Büyüme, Esnek İşgücü, http://yeldane.bilkent.edu.tr/Yeldan251_24Sub10.pdf. (Erişim Tarihi: 02.08.2015).
- Yükseler, Z. ve Türkan, E. (2008). Türkiye’nin Üretim ve Dış Ticaret Yapısında Dönüşüm Küresel Yönelimler ve Yansımalar, TÜSİAD-T/2008-02/453, Mikado Matbaacılık, İstanbul

Extended Abstract

1. INTRODUCTION

In developing countries one of the most important problems occurs in structural transformation process. Structural transformation means sectoral employment and GDP shares convert to industry and services from agriculture (Yeldan, 2010). Moreover structural transformation theories have foreseen that production convert to capital goods from consumption goods in manufacturing sector. Hence, in transformation process agriculture sector becomes smaller. This situation must be compensated with productivity increase in agriculture sector and production of high technology goods in industry and services sectors. Accordingly, GDP and external trade shares of industry and services sectors increase.

Basic economic approaches determine the reasons of transformation from agriculture to services. First of these approaches put forward income elasticity of demand of agriculture goods is lower than industry and high technology goods (Fisher, 1939). Second one brings forward when countries GDP values increase, aggregate demand alter to industry and high technology goods relatively. The last one determines international terms of trade always move along opposed to agriculture goods (Singer, 1950; Prebish, 1962). Transformation of production from agricultural goods to high technology goods is important for developing countries in liberation from external dependence.

This study evaluates structural transformation of Turkey from 1996 to 2013. In this study, changes of external trade, GDP and employment shares of sectors are examined. It is analyzed that whether structural transformation of Turkey is parallel to development theories or not with graphs. Moreover, structural transformation of Turkey is examined along new period external trade and development approaches.

2. LITERATURE

The first theoretical principal of structural transformation put forward by Allen G. B. Fisher and Colin Clark. This principal holds "Clark-Fisher Hypothesis". It emphasizes that; countries must provide specialization in agriculture (primary) sector, industry (secondary) sector and services (tertiary) sector and capital stock with technological progress for acceleration of economic development. Capital stock is invested to industry sector which is productive and provides more employment than agriculture sector. In Kuznets' approach it can be seen that while countries become more developing, capital stock convert to mining and manufacturing primarily, transportation, communication, trade, services management of public and private afterwards (Kenessey, 1987:362). Hence, result of structural transformation, employment and GDP shares of sectors convert to industry and services from agriculture and economic development of countries accelerate (Fisher, 1939; Chenery, 1960:624-654; Clark, 1957:493-495). All the same result of international expansion export incomes increase and this increasing affect distribution of income positively (Stolper-Samuelson, 1941:58-73).

Approach which is named Singer-Prebish thesis especially in literature bring forward that goods produced by developing countries have low income elasticity of demand, don't provide income increasing and international terms of trade break down opposed to these countries (Singer, 1950; Prebish, 1962; Kazgan, 1988:50-53). Hence, developing countries are dependent on import because they can't produce high technology goods which affect international terms of trade positively. Consequently, foreign trade deficit and foreign exchange gap occur. Technology, proficiency and productivity don't increase result of specialization on primary (low technology) goods in these countries (Kavoussi, 1985:379).

3. FINDINGS

Pattern of trade of Turkey is import intense especially. In 1996 and 2013, export of Turkey is 23, 5 billion dollars, 152 billion dollars and import of Turkey is 43, 5 billion dollars and 252 billion dollars respectively. Export increased about % 650 and import increased about % 570 in the meantime. Especially increasing in import shows that export is dependent on import. Import assigns external trade because most of export goods are dependent on intermediate goods and capital goods inputs (Gerni vd., 2008). In spite of import frame export goods are dominated by consumption goods (Acar, 2009). Furthermore income elasticity of demand of export goods of Turkey is low and these are middle technological goods (Gerni vd., 2008).

Export share of high technology goods is about %3 in Turkey, in 2013. Hence, Turkey come across middle income trap in this situation (Yeldan vd., 2012). South Korea which get rid of middle income gap in short time take attention by producing and exporting of high technology goods, its share

of high technology goods about % 26 in export. It is clear that developing of manufacturing sector enhances economic progress. While added value of manufacturing sector of Turkey increase about %500 from 1980 to 2011, this increasing in South Korea and China %1300, %2300 respectively. Added value of Turkey lower than South Korea and China in the meantime (The Tenth Development Plan, 2014-2018:8).

General approach in economics literature put forward that when countries become more developed export share of agricultural goods decrease while industry goods increase (Fisher, 1939; Clark, 1957: 493-495; Kenessey, 1987:362). However opposed to theoretical approaches export of agriculture goods is high in Turkey currently. This case shows that there is deviation from developed countries trend in Turkey. GDP share of agriculture is important currently because export of agriculture goods contain unprocessed mineral and raw material. On the other hand import share of processed and high value added agriculture goods are high in Turkey. This case shows that population increase and demand of agriculture goods maintain their importance. Reasons of dependency of agricultural goods import are wrong policies in agriculture sector and suboptimal agriculture production.

GDP shares of agriculture, industry and services are about % 9, % 35, % 56 respectively in Turkey, in 2013 (Turkstat, 2014). These shares are far from developed countries' and the most significant indicator for this case is agriculture sector. While employment share of agriculture sector is about % 25 GDP share of agriculture sector is about % 9. Employment share of agriculture sector is less than % 3 in developed countries (Turkstat, 2014). In Turkey there is deviation from theories and developed countries trends because employment share of agriculture sector is high and GDP share of agriculture sector is low.

It is expected that there is a gradual change in sectoral employment distribution of Turkey but services sector dominate employment mercurially. This case is expressed jobless growth in literature. There is many studies about Turkey's jobless growth and the importance of this problem is seen in these studies. If structural transformation process isn't checked well, excessive labor supply which appear in agriculture sector can't be hired in industry and services sectors. So unemployment rates increase (Yeldan, 2010).

4. CONCLUSION

In this study it is examined that whether structural transformation in Turkey from 1996 to 2013 parallel to theories or not. Results are evaluated according to structural transformation approaches and it is seen that there is deviation from theories. Structural transformation of Turkey is analyzed according to Clark's (1957) and Lewis' (1954) approach and it can be said that although employment shares of industry and services sectors increase, real economic growth which consists of this increasing is lower than developed countries trends. Therefore it is important that policymakers provide sectoral productivity increasing and technological transformation in agriculture sector. Private sector is supported with R&D investments in order to produce high technology goods in industry sector. Finally services sector is supported in order to export services in international standard and GDP increasing.

When study findings are evaluated in general terms, it can be said that employment and GDP shares of sectors and foreign trade deviate from developed countries structures. Especially significant deviations in foreign trade have risk about sustainability of foreign trade.

Hence, although effective structural transformation is based on export of high technology goods and developed industry sector (Fisher, 1939; Clark, 1940; Chenery, 1960; Özgen ve Yenipazarlı, 2002), structure of Turkey's foreign trade get behind the foresights. It is common result in primer frameworks that production of high technology goods and marketing these goods in international market have positive affect on economic progress (Posner, 1961; Clark, 1957). There is lots of economics approach about liberation from underdevelopment. These approaches are built on sectoral transformation, productivity and market expansion (Weiss ve Hobson, 1999; Hausmann ve Rodrik, 2003; Shapiro, 2007; Rodrik, 2004; Chang, 2012; Krugman, 2001; Stiglitz, 2000).